

Avram Iancu - 150

Cetatea Cavalerilor

Nr. 6 (22) / Iunie 2022

Nr. 6 (22) / Iunie 2022

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

GHEORGHE I. BRĂȚIANU UN ISTORIC MARTIR ÎN REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ DIN ROMÂNIA

Cdor r. prof. univ. Dr. Aurel PENTELESCU

„Adevărul rămâne oricare ar fi soarta slujitorilor săi”
GHEORGHE I. BRĂȚIANU, 1944.

O întreită emoție mă stăpânește în aceste momente. Pentru că mă aflu în fața unui auditoriu exigent și distins, cu personalități din țară și de peste hotare. Pentru că îmi propun să vorbesc despre un mare istoric și martir al neamului românesc, Gheorghe I. Brătianu, jertfit la Sighet în aprilie 1953. Pentru că sunt întâia oară în viața mea la Sighet, în acest, sanctuar al rezistenței anticomuniste din România, unde în anii 1950-1955 a pierit floarea inteligenței politice și științifice românești, a bisericii și armatei române.

Omagiu Doamnei Maria G. Brătianu, fiica distinsului istoric și martir Gheorghe I. Brătianu.

*

* *

Fără a forța periodizări, care de cele mai multe ori sunt inoperante, să considerăm anul 1943 ca fiind *de culme* în viața istoricului Gheorghe I. Brătianu. Împlinise 45 de ani la 3 februarie. Era profesor universitar de exact douăzeci de ani, mai întâi la Iași, apoi din toamna anului 1940, la București, cu un strălucit doctorat la Universitatea Sorbona, în 1929, sub îndrumarea renumitului medievist Ferdinand Lot (1866-1952). Din 1941 era decan al Facultății de Filosofie și Litere a Universității din București, funcție din care va demisiona în decembrie 1943. Era, de asemenea, după moarte lui Nicolae Iorga, directorul Institutului de Istorie Universală „N. Iorga” din București. Avea în palmaresul său o bogată operă publicistică și științifică, cu preponderență, la început, în domeniul istoriei medievale universale, apoi, după tragedia românească din vara anului 1940, în cel al istoriei naționale. Cu un an în urmă, la 28 mai 1942, Academia Română l-a ales printre membrii săi, cu 27 voturi din cele 34 exprimate, în locul rămas vacant după moartea tragică a lui Nicolae Iorga, în Secțiunea Istorică, alături de Nicolae Popescu (președinte), Silviu Dragomir (vicepreședinte), Nicolae Bănescu (secretar), A.C. Cuza, Dimitrie Gusti, Alexandru Lapedatu, Ioan Lupaș, Simion Mehedinți, P.P. Negulescu, Nicolae Colan, Ioan I. Nistor, A. Rădulescu, Radu R. Rosetti și Victor Slăvescu, fiind, la 44 de ani, cel mai tânăr dintre aceștia. Pentru ca, la 26 mai 1943, să rostească, în ședința publică solemnă, *Discursul de recepțiune* la Academia Română, intitulat *Nicolae Iorga - istoric al românilor*, cu *Răspunsul* deosebit de elogios al istoricului Alexandru Lapedatu¹.

În acest *Răspuns*, Alexandru Lapedatu preciza, referindu-se la Gheorghe I. Brătianu: „... d-ta ai rămas și te găsești azi pe același tărâm al istoriografiei naționale, ca unul din cei mai cu vază și de valoare lucrători în ogorul ei; (...) ți-ai dobândit așa merite ca cei chemați să te socotească vrednic a succede celui mai mare istoric al neamului, în mai toate rosturile pe care le-a avut în viața noastră culturală”².

Cetatea Cavalerilor

Avram Iancu - 150

Nr. 6 (22) / Iunie 2022

2

„De altfel - arăta în continuare istoricul Alexandru Lapedatu, exterminat și el la Sighet, în 30 august 1950, de Sf. Alexandru, precum Gheorghe I. Brătianu, de Sf. Gheorghe, în 23 aprilie 1953 -, pare că ceva predestinat te-a purtat, de la început, din cea mai fragedă tinerețe, pe urmele lui Nicolae Iorga, sub a cărui influență și îndrumare intelectuală, morală și națională, te-ai dezvoltat și format, cu întreaga generațiune din care faci parte. Este o constatare ce se impune oricui cunoaște cursul vieții, curriculum vitae, al d-tale. Căci - relatează Alexandru Lapedatu - ai făcut studii strălucite la același Liceu (Liceul Național Iași, fosta Academie Mihăileană - n.n.) și la aceeași Universitate (Iași - n.n.). Te-ai specializat în disciplinele istorice și cele ajutătoare lor la aceleași înalte școli ale Franței (Universitatea Sorbona, École Pratique des Hautes Etudes, École de Chartes - n.n.). Ai început și continuat activitatea științifică cu aceleași fel de studii - de istorie românească, medievală, bizantină și universală în genere. Ai fost chemat la o catedră universitară de aceeași materie. Te-ai făcut cunoscut lumii învățate din Apus prin colaborarea la aceleași reviste străine de specialitate. Ai participat la aceleași manifestațiuni culturale internaționale, - Congresele de studii bizantine (București, 1924; Belgrad, 1927 etc. - n.n.) și de istorie generală (Oslo, 1928 etc. - n.n.). Iar când printr-o crimă care va rămâne stigmat indelebil pe fruntea națiunii române <mailto:rom@nedin> zilele celei mai grozave rătăcirii a tinereții ei (27 noiembrie 1940 - n.n.), N. Iorga a fost răpus, d-tale ți-a revenit glorioasa lui succesiune - și la Universitate, și la Institutul de Istorie universală, și aici, la noi, la Academie”³.

Este, între altele, acest *Răspuns*, rostit de către istoricul Alexandru Lapedatu sub cupola Academiei Române, la 26 mai 1943, ultimul și poate cel mai important elogiu public adus istoricului Gheorghe I. Brătianu, când timp acesta s-a aflat în viață. Peste zece ani, în 1953, va fi exterminat în închisoarea Sighet, fără judecată și condamnarea legală. De fapt, - și cu aceasta intrăm în dezvoltarea propriu zisă a comunicării noastre -, data de 23 august 1944 a marcat și pentru Gheorghe I. Brătianu - în pofida unor aparente speranțe, exprimate uneori în articole de presă și cuvântări publice - începutul calvarului, prăbușirea în vâltoarea unui regim politic aberant, impus de către URSS, cu acordul marilor puteri ale lumii, îndeosebi SUA și Marea Britanie. Armata Roșie, în anii 1944-1958, a fost armată de ocupație, cu o foarte dură perioadă - decisivă pentru instalarea noului regim politic -, aceea din anii 1944-1947, care s-a finalizat cu proclamarea statului român republică populară, ca expresie concretă a „dictaturii proletariatului”.

Un fapt mai puțin cunoscut. La 22 septembrie 1944 în redacția ziarului *Viitorul*, organ al Partidului Național Liberal, din strada Academiei - București, colonelul sovietic Laschey, profesor universitar la catedra de Istorie Diplomatică a Universității din Moscova și prim-redactor al cotidianului *Krasnaia Zvezda* (*Steaua Roșie*) a avut o întrevedere cu Gheorghe I. Brătianu⁴. Notița laconică din pagina a patra a ziarului, casetată printre reclame și anunțuri de tot felul, nu dă detalii asupra conținutului discuțiilor, durata lor sau maniera în care au fost purtate. Cred că nu vom ști niciodată aceste detalii. Dar a doua zi, 23 septembrie 1944, în numărul 3 al cotidianului de curând apărut (21 septembrie), *Scânteia*, organ al C.C. al Partidului Comunist din România (Redactor responsabil: Miron Constantinescu), este publicat editorialul nesemnat *Schimbarea la față a d-lui Gheorghe I. Brătianu*, articol deosebit de violent, extremist, pe care noi îl considerăm „prima amenințare (oficială) la integritatea fizică a istoricului Gheorghe I. Brătianu”⁵.

În limbajul specific propagandei bolșevice, cu nerușinarea de a fi rostit în numele muncitorimii române, în amintitul articol se face un aspru rechizitoriu, de fapt un lanț de invective pentru sensibilizarea opiniei publice, la adresa lui Gheorghe I. Brătianu, între care sunt incriminate: „rolul de instigator antisovietic care l-a jucat ani de-a rândul în Parlament”, „participarea intensă la războiul nebunesc și trădător al intereselor neamului împotriva Uniunii Republicilor Sovietice”⁶.

Ca urmare, aflăm imediat și sentința, rostită cu arhicunoscuta în epocă „mânie proletară”: „Locul acestui domn nu este în Blocul Național Democratic, ci în tagma unde singur s-a pus, alături de agenți hitleriști și legionari. Killinger a tras consecințele - d. Gheorghe I. Brătianu, gonit pe ușa din față se strecoară din nou pe ușa din dos (subl. n.)”⁷.

Cum Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei, s-a sinucis, împreună cu secretara sa, Ingrid, în dimineața zilei de 3 septembrie 1944, în sediul Legației germane din Calea Victoriei-București, sugerarea aceluiasi gest sinucigaș pentru Gheorghe I. Brătianu în ziarul *Viitorul* din 19 septembrie 1944, în care scrie: „Rusia, ea însăși, supă ce și-a atins în mod progresiv limitele de la Petru cel Mare la

Cetatea Cavalerilor

Avram Iancu - 150

Nr. 6 (22) / Iunie 2022

3

Alexandru al II-lea, a trecut prin criza începuturilor Revoluției, pentru ca să se întindă din nou dincolo de frontierele vechi ale Imperiului țarist”⁸.

Este posibil ca printre manuscrisele aflate în posesia familiei să fie și acest fulminant articol, care face onoare istoricului Gheorghe I. Brătianu, ca primul document anticomunist publicat în condițiile existenței (oficiale) a unui regim politic de tip comunist, instaurat în România la 23 august 1944. Toate scrierile anterioare, cu expresii directe la regimul bolșevic și la amenințările permanente ale Rusiei și apoi ale URSS asupra României, le considerăm temelie la această nouă fază a vieții lui Gheorghe I. Brătianu: înscrierea activității sale de istoric în mișcarea anticomunistă (spontană) din România.

Comentariul din *Scânteia* este de-a dreptul hilar, astăzi, și pe deplin edificator, în acest sens: „Remarcați: <<pentru ca să se întindă din nou dincolo de frontierele vechi ale imperiului țarist>>. Într-un moment când prin repetate declarații d. Molotov și Comandamentul Sovietic au arătat că URSS nu urmărește nici o cucerire teritorială, când mersul războiului a dovedit prin fapte de armă unice în istoria lumii că Armata Roșie vine ca Armată Eliberatoare și Aliată a popoarelor subjugate de Hitler și imperialismul german, când armistițiile cu România și Finlanda au arătat generozitatea rară a Uniunii Sovietice, d. Gheorghe Brătianu își permite să calomnieze și să provoace pe aliatul și eliberatorul nostru (...) Jos masca, domnule Hitlerist Gheorghe Brătianu! Și trage consecințele!”⁹.

Răspunsul la dat Gheorghe I. Brătianu pe cât de savant pe atât de tranșant, la 6 decembrie 1944, de Sf. Nicolae, în ședința de deschidere a anului academic la Institutul de Istorie Universală „N. Iorga”: „Ceea ce putem afirma cu certitudinea - preciza Gheorghe I. Brătianu - este voința noastră de a rămâne credincioși spiritului care a călăuzit de la întemeiere activitatea Institutului și o îndrumă și astăzi. Numai pe temeuri drepte și disciplinei noastre, al cărei ideal de cercetare și expunere Latinul l-a rezumat odinioară în formula *sine ira et studio*. Astăzi desigur asemenea cuvinte vor apare unora lipsite de înțeles, dar istoria nu se scrie pentru ziua de astăzi, ci pentru vremurile ce vor să vie și dincolo de ele. *Adevărul rămâne oricare ar fi soarta slujitorilor săi* (subl. n.)”¹⁰.

E lesne de înțeles că, în contextul politic internațional al României din toamna aceluiași an, 1944, cuvintele rostite de către Gheorghe I. Brătianu formulau o profesiune de credință, erau un jurământ ferm în fața propriei conștiințe și a istoriei, concretizat, în împrejurări grele, prin sacrificiul suprem. „*Tantae molis erat, Romanam condudere gentem*. Numai ce se înalță prin trudă, prin durată”¹¹, afirma Gheorghe I. Brătianu, în finalul prelegerilor despre originile și formarea unității românești, ținute la Școala Superioară de Război din București, în februarie 1942, în fața ofițerilor-studenți, abia înapoiat, ca și ei, de pe frontul din Basarabia și de la Odessa, din anul 1941.

Mărturiile orale sau scrise ale celor care l-au cunoscut pe Gheorghe I. Brătianu atestă multiplele manifestări ale istoricului pe fața violențelor de tip bolșevic la adresa statului român. Semnificativă în acest sens a fost împrejurarea din seara zilei de 10 februarie 1947 - data semnării Tratatului de Pace la Paris -, când amfiteatrul Odobescu al Facultății de Filozofie și Litere din București, Gheorghe I Brătianu a precedat prelegerea la cursul *Formule de organizare a păcii în istoria universală* cu un violent protest, arătând că prin Tratat „ne-au fost răpitate teritorii scumpe nouă - Basarabia și Bucovina”¹². Între altele, se confirma premoniția exprimată în prelegerea inaugurală din 13 decembrie 1943 la cursul amintit: „Pacea este expresiunea unui sentiment general. Dar ce fel de Pace? Va fi o pace a sclaviei? Va fi o pace a înțelegerii”¹³. Prin mai multe prevederi, inclusiv prin consfințirea răpirii, de către URSS a Basarabiei și Bucovinei de Nord din vara anului 1940, Tratatul de Pace a dezvoltat o autentică pace a sclaviei.

E lesne de înțeles că un asemenea intelectual, cu vederi largi și crez național profund - mai mult: un Brătianu! - nu putea fi decât incomod pentru regimul politic instaurat la București după 23 august 1944, regim vădit antinațional și antidemocratic. Ca urmare, „pedeapsa mâniei populare”¹⁴ nu s-a lăsat prea mult așteptată. La 29 iulie 1947 Adunarea Deputaților a aprobat Jurnalul Consiliului de Miniștri care hotărâa dizolvarea Partidului Național Țărănesc, fruntași săi fiind deferiți justiției și condamnați în procesul de la 29 octombrie - 11 noiembrie 1947. Totodată, activitatea Partidului Național Liberal a fost paralizată, incluzând și decizia autodizolvării. În luna septembrie a aceluiași an, lui Gheorghe I. Brătianu I s-a fixat domiciliu forțat (București, str. Biserica Popa Chițu) și i-au fost interzise contactele externe. În același timp a fost suspendat de la Universitatea și de la Institutul de Istorie Universală „N. Iorga”. Situația lui Gheorghe I. Brătianu, precum și a familiei acestuia, a devenit dramatică. Sfătuit de prieteni să se expatrieze, răspunsul său a fost ferm: „Brărtienii nu dezertează din România!”¹⁵.

Cetatea Cavalerilor

Avram Iancu - 150

Nr. 6 (22) / Iunie 2022

Se poate glosa mult pe marginea acestui răspuns. O vom face probabil cu alt prilej. Spuneam acum doar atât: la vârsta de 50 de ani, în 1948, Gheorghe I. Brătianu era drastic obstrucționat de către regimul comunist. Pe lângă cele arătate, în iunie același an, prin Decretul de reorganizare a Academiei Române, lui Gheorghe I. Brătianu îi era retrasă calitatea de academician, situație deplorabilă, extinsă și asupra altor 97 personalități științifice și culturale românești. Cu toate acestea, în domiciliul său obligatoriu, savantul lucrează cu impresionantă râvnă. A definitivat, între altele, două opere științifice: *Sfatul Domnesc și Adunarea Stărilor în Principatele Române* și *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, publicate postum peste hotare.

În noaptea de 7/8 mai 1950, Gheorghe I. Brătianu a fost adus și întemnițat la închisoarea deținuților politici din Sighet, fără să fie judecat și condamnat. După trei ani de detenție, la 55 de ani împliniți, a fost exterminat în condiții neelucidate încă. Data morții: 27 aprilie 1953 - după două acte eliberate de oficialitățile române, în 1958 și 1972; 24 aprilie 1953 - după Valeriu Rânceanu, primul care a vorbit, în 1980, de arestarea și moartea savantului, în *Studiul introductiv la reeditarea lucrării Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*; 24/25 aprilie 1953 - după Stelian Brezeanu, în prefața la reeditarea lucrării *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, în 1988; 27 aprilie 1953 - după Victor Spinei, în studiul Gheorghe I. Brătianu între vocația istoriei și tentațiile vieții politice; aceeași dată, 27 aprilie 1953 - pe nișa mormântului de la Florica (com. Ștefănești, județul Argeș); 23/24 aprilie 1953 - după mărturia soției istoricului, Elena Sturza-Brătianu, decedată în 1970 la Paris; 23 aprilie 1953 - după mărturia episcopului greco-catolic, Alexandru Todea, în revista *Memoria* nr. 2/1991; „Data de 24/25 este apropiată de cea menționată de mama mea, 23/24 aprilie”, precizează doamna Maria G. Brătianu.

De la acel moment de culme, ocazionat de rostirea *Discursului de recepțiune* în Academia Română, în mai 1943, la sfârșitul tragic, după un deceniu de zbucium, viața unuia dintre cei mai străluciți intelectuali ai neamului românesc, Gheorghe I. Brătianu.

Pe nișa mormântului de la Florica, unde, în 1971, au fost strămutate rămășițele sale pământești, împreună cu ale unchiului Constantin I. C. Brătianu (1866-1950), s-a dăltuit inscripția: „Au murit la Sighet, neclintiți în credința lor. Osemintele așezate în aceeași criptă la 2. X. 1971 (subl. n.)”¹⁶.

Un mai semnificativ epitaf nici nu se putea! Cei care l-au cunoscut în anii grei de detenție, la Sighet, au transmis și mesajul potrivit căruia - conform dorinței istoricului - rămășițele sale pământești s-ar afla pentru totdeauna pe malul Izei, spre a veghea, simbolic, la hotarele de nord și nord-vest al României eterne.

(1995)

NOTE:

1. Vezi Victor Spinei, *Gheorghe I. Brătianu între vocația istoriei și tentațiile vieții politice, în Confluente istoriografice românești și europene. 90 de ani de la nașterea istoricului Gheorghe I. Brătianu*, Iași, 1988, p. 241-354; *Gheorghe I. Brătianu (1898-1953). Repere cronologice în Gheorghe I. Brătianu, Originile și formarea unității românești. Prelegeri la Școala Superioară de Război*. Ediție îngrijită, note, postfață, repere cronologice și addenda de Colonel Aurel Pentelescu și Locotenent-colonel Petre Otu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994, p. 183-202.
2. Academia Română. *Discursuri de recepțiune, LXXXI. Nicolae Iorga - istoric al românilor, Discurs rostit la 26 mai 1943 în ședința publică solemnă de Gheorghe I. Brătianu. Cu răspunsul d-lui Alex. Lapadatu*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1943, p. 34.
3. Ibidem, p. 34-35.
4. Vezi *Viitorul*, Anul XXXI, nr. 9313, p. 4.
5. Gheorghe I. Brătianu, *Originile...*, ediția 1994, p. 8.
6. *Scânteia*, Anul I, nr. 3, sâmbătă, 23 septembrie 1944, p. 1. În anii 1926-1938 Gheorghe I. Brătianu s-a implicat activ în viața politică a țării. Devenind membru al Partidului Național Liberal (P.N.L.), în 1926, apoi șeful organizației liberale din Iași (1927), a fost deputat în Parlament în anii 1927, 1928, 1931-1932, 1933-1937, unde intervențiile sale asupra politicii externe românești au vizat direct regimul bolșevic din URSS. În anii 1930-1938 a fost șeful Partidului Național Liberal, disidența „geogistă”, cu participare la alegerile parlamentare (14 deputați, în 1932; 16 deputați în 1937). O cercetare viitoare ca oferi, sperăm, cititorilor aceste discursuri parlamentare, cu adnotările de rigoare.

Cetatea Cavalerilor

Avram Iancu - 150

Nr. 6 (22) / Iunie 2022

Gheorghe I. Brătianu a participat ca ofițer de rezervă în războiul pentru făurirea României Mari (1916-1919), fiind rănit la Cireșoaia, precum și pe frontul de Est, în campaniile anilor 1941 (Basarabia, Odessa) și 1942 (Crimeea). Avansări în grad: sublocotenent, 1917; locotenent, 1921; căpitan, 1934; maior, 1942.

7. Ibidem.
8. Reprodus după *Scânteia*, Anul I, nr. 3 sâmbătă 23 septembrie 1944, p. 1. Ziarul *Viitorul*, Anul XXXI, nr. 9310, marți 19 septembrie 1944 nu se păstrează în colecția Bibliotecii Academiei Române (cota: P VI 2119), fiind, probabil, tiraj confiscat la apariția și/sau distrus ulterior.
9. Reprodus după *Scânteia*, Anul I, nr. 3 sâmbătă 22 septembrie 1944, p. 1. Ziarul *Viitorul*, Anul XXXI, nr. 9310, marți 19 septembrie 1944 nu se păstrează în colecția Bibliotecii Academiei Române (cota: P VI 2119), fiind, probabil, tiraj confiscat la apariție și/sau distrus ulterior.
10. Ibidem.
11. Gheorghe I. Brătianu, *Originile...*, ediția 1994, p. 123.
12. Ibidem, p. 196. Prof. Univ. dr. Nicolae Ciachir, fost student al istoricului Gheorghe I. Brătianu, prezent la acea dată în amfiteatru, a confirmat public la Râmnicul-Vâlcea, în februarie 1995, împrejurarea.
13. Gheorghe I. Brătianu, *Formule de organizare a păcii în istoria universală*. Cure 1943-1945 și 1946-1947 (litografiat), Universitatea București, Facultatea de Filosofie și Litere, p. 3.
14. Expresie care a circulat în epocă din memorie (n.n.)
15. Apud Victor Spinei, *op.cit.*, p. 335.
16. Ibidem, p. 354.